

BOSHLANG'ICH SINFLARDA ERTAK VA HIKOYA YOZISHGA O'RGATISH USULLARI

Sarvinoz Narziyeva Jamshid qizi

Samarqand davlat universiteti Maktabgacha va boshlang'ich ta'lim fakulteti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqini o'stiruvchi, mantiqiy hamda tanqidiy fikrlashini rivojlantiruvchi ertak va hikoyalarni yozishga o'rgatish haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: hikoya, ertak, qayta hikoya, xotira, ijobiy va salbiy obraz, hayoliy uydurmalar, ertak to'qish.

Annotation: In this article, there is an idea about teaching elementary school students to write fairy tales and stories that develop their speech, logical and critical thinking.

Keywords: story, fairy tale, retelling, memory, positive and negative image, imaginary fictions, weaving fairy tales.

Bolaning ongiga oddiy haqiqatlarni qanday etkazish kerak? To'g'ridan-to'g'ri axloqiy hikoya teskari ta'sirga ega bo'lishi mumkin va ertak jiddiy qabul qilinmaydi. "Ertak" nima? Ertak - adabiy hikoya qilish janri. Ertakning eng muhim xususiyati shundaki, u fantastika uchun majburiy shartni o'z ichiga oladi. Ertakning asosiy belgilariga "atrofdagi voqelikka mos kelmaslik" va "u hikoya qilingan voqealarning g'ayrioddiylik ..." kiradi. Ertak kattalarga ularning ham bola bo'lganligini, bolalikni unutmaslik kerakligini eslatadi, chunki bolalar kattalarga qaraganda hayotni o'tkirroq his qiladilar, ba'zan esa chuqurroq tushunadilar.

Men sizni ertaklar haqida suhbatlashishga taklif qilmoqchiman. Biz ertak bilan juda erta tanishishni boshlaymiz. Birinchidan, kattalar ularni bizga o'qiydilar, keyin esa o'zimiz o'qiy boshlaymiz. Ishonchim komilki, har biringiz juda ko'p ertaklarni bilasiz. Ertak - folklorning asosiy janrlaridan biri, badiiy adabiyotga yo'naltirilgan sehrli, sarguzashtli yoki kundalik xarakterdagi axloqiy, asosan nasriy asardir.

Harakat qayerda va qachon sodir bo'lishini hal qilish kerak (qadim zamonlarda, zamonaviy dunyoda, kelajakda). Ko'p narsa bunga bog'liq bo'ladi: sehrli vaziyatlarning tavsifi, qahramonlar va sehrli yordamchilarning paydo bo'lishi.

Eng muhimi, tashqi qahramonlarning xarakterini, tashqi ko'rinishini, harakatlarini aniqlashdir.

Ertakda sodir bo‘ladigan barcha voqealar va ertak vaziyatlari har tomonlama o‘ylangan bo‘lishi kerak, ularning ketma-ketligini aniqlash kerak, uch marta takrorlash haqida unutmang.

Yordam berishi mumkin bo‘lgan savollar:

Qahramonga qanday baxtsizlik yuz berdi (jodugarlik, odam o‘g‘irlash, ta‘qib qilish)?

Qahramonga kim va qanday yordam beradi?

Qahramonga nima bo‘ladi, u qanday dushmanlarga duch keladi? (Biz sehrli o‘zgarishlarni unutmashimiz kerak)

Qahramonning sarguzashtlari qanday yakunlanadi?

Ertak kimning nomiga yozilishini aniqlash kerak.

Ertakning asosiy g‘oyasini maqol yoki matal bilan bog‘lash maqsadga muvofiqdir.

Garchi biz har doim ham xohlagan narsamizga erisha olmasak ham haqiqiy hayot, ertaklar olami bizni hamma narsa mumkinligiga ishontiradi. Hikoyachi sifatida bo‘lsa, siz harakatda bevosita ishtirok etishingiz mumkin yoki faqat hikoyadagi qahramonlar qanday harakat qilishlari va ular bilan nima sodir bo‘lishi haqida ob‘ektiv ma‘lumotlarni xabar qilishingiz mumkin. Siz yaratgan ertak matni bolaning yoshiga mos kelishiga ishonch hosil qiling.

Bolalar uchun 3 yildan 5 yilgacha oddiy mavzulardan foydalaning.

Qahramon hech narsani bilmas edi va oddiy harakatlar orqali bilib oldi. Qahramon xafa edi, lekin quvnoq bo‘ldi. Kimdir ochko‘z edi, qahramonning harakatlari tufayli u mehribon bo‘ldi. Qahramon adolatsizlikni tuzatdi, boshqa personajlar bilan do‘stlashdi, personajni saqlab qoldi va uni tabassum qildi. U nimanidir yo‘qotdi, lekin uning harakatlari natijasida uni topdi.

Bolalar uchun 5 yoshdan 7 yoshgacha mavzular murakkab bo‘lishi mumkin.

Yomonlarni qo‘shing, qahramon bitta qiyin vaziyatdan ko‘ra uchtasini engib o‘tishiga imkon bering. O‘zingizning ertakingizga yovuz sehr qo‘shing, qahramonning isyonkor harakatlarini qo‘shing: itoatsizlik, sarguzasht uchun uydanda qochish, taqiqlangan harakatni amalga oshirish. Hikoyada maqol va matallarda umumlashtirilgan axloqni to‘qish.

Va endi – vizuallikni shakllantirish uchun sehrli hikoyalar va rasmlarga e‘tibor qaratamiz. Kichik hikoyadan boshlang. Va tasavvur eshiklarini ochish uchun fotosuratlar va rasmlardan foydalaning. Bolalarning fantaziyasini amalga oshirishga ruxsat bering. Rohat olishi va bolaning tafakkurini rivojlantirish uchun. Samimiy his-tuyg‘ularni va ajoyib kayfiyatni olish uchun.

Turli yosh guruhlarda rasmga qarab hikoya tuzishga o'rgatishning vazifalari va uslubiyotiga nazar soladigan bo'lsak. Boshlang'ich ta'lim muassasalarining katta guruhlarda bolalarning nutqi qay darajada shakllanganligi aniqlanib, maxsus topshiriqlar ro'yxatini ishlab chiqiladi, har bir bola bilan yakka tartibda mashg'ulot olib boriladi.

I-topshiriq bolaga tavsiya etilgan ertak yoki hikoyani qayta hikoya qilib bera olishini aniqlash. «Zumrad va Qimmat», «Bo'g'irsoq», «Ikki echki», «Ur, to'qmoq», «Echki bolalari», «Toshbaqa bilan chayon» kabi ertak va hikoyalardan uchtasini taklif etiladi. Bola ertakni eslay olmasa, unga shu ertaklarga ishlangan rasmlar havola qilinadi.

Bolalar hikoyasi quyidagi ko'rsatkichlar asosida tahlil qilinadi: – hikoyani mustaqil bayon qilish (kattalarning yordamisiz).

- matn mazmunining to'liqligi;
- matnni bayon qilishda izchillik;
- ifoda vositalaridan foydalanish ko'nikmasi;
- nutqning ravonligi.

Tevarak-atrofdagi narsa-predmetlarga oid matnni qayta hikoya qilib berishda bolalar nutqida quyidagi kamchiliklar uchrashi mumkin:

– bolalar ertakni yordamchi savollar bermasdan turib mustaqil hikoya qila olmaydi;

- matndagi so'zlarga taqlid qilib so'zlaydi;
- ba'zi muhim voqealarni tushirib qoldiradi;
- bir oz to'xtab-to'xtab hikoya qiladi, nutqda uzilish bo'ladi;
- nutqda ifodalilik yetishmaydi;
- bir xil tezlikda, bir xil tovushda hikoya qiladi;
- o'zicha ba'zi so'zlarni qo'shib, ma'nosiz hikoya qiladi;
- kattalar yordami vositasida hikoya qiladi;
- hikoya qilish jarayonida matn ma'nosini o'zgartirib yuboradi;
- mantiqiy izchillikka rioya qilmaydi.

Bolalarga «Mehmonda», «Uycha», «Maktabga yo'l» mavzulari va ularga ishlangan rasmlar tavsiya etiladi. Hikoya qilish jarayonida yo'l qo'ygan xatolari va yutuqlari aniqlanadi.

Mazkur bolalarning nutqini kuzatganda quyidagilar asosiy mezon sifatida olinadi:

– tavsiya etilgan matnni hikoya qilishda voqeani kattalarning yordamisiz, mustaqil bayon eta olishi;

- matn mazmunini to‘liq ifodalay olishi;
- matn mazmunini bayon qilishda izchillikka rioya qilishi;
- ifoda vositalaridan foydalana olishi;
- nutqning ravonligi, tezligi;
- jumalarning grammatik jihatdan to‘g‘ri tuzilganligi;
- nutq madaniyatiga rioya etishi.

Bolalar nutqini o‘rganishning eng qulay usuli, shubhasiz, suhbat metodi hisoblanadi. Shuningdek, bolalarning tevarak-atrofdan mavjud bo‘lgan narsalarni kuzatish va ularni tahlil etish, ular haqida sayrlarda uyushtirilgan savol-javoblar ham muhimdir. Shu bilan birga, bolalarning bog‘lanishli nutqini o‘rganishda ularning tarjimai holi yuzasidan olib boriladigan kuzatishlar ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Oliy Majlisga Murojaatnomasi.
2. Azimova I., Mavlonova K., Qurbonov S. va b. Ona tili va o‘qish savodxonligi. Umumiy o‘rta ta‘limning 1-sinfi uchun darslik. 1-qism. Toshkent Respublika markazi, 2021.-104 b.
3. Imomov K., Mirzayev T., Sarimsoqov B., Safarov O. O‘zbek xalq og‘zaki poetik ijodi-Toshkent:”Oqituvchi”,1990
4. Umumiy o‘rta ta‘limning Davlat Ta‘lim Standarti va o‘quv dasturi-Toshkent,2017
5. D.R. Babayeva. Nutq o‘stirish nazariyasi va metodikasi. (Darslik). – T.: «Barkamol fayz media», 2018, – 432 b.